

Plantejaments. FROM PROPAGANDA TO RESISTANCE. VITAL OPTIONS IN THE TOTALITARIANISM. May, 2nd. Workshop: *Totalitarianism and propaganda, yesterday and today*, prof Ian Grosvenor (University of Birmingham) i profs. Pilar Prat i Núria Padrós (Universitat de Vic)

Amb l'obertura del seminari a partir del Workshop: *Totalitarianism and propaganda, yesterday and today*, dirigit pel professor Ian Grosvenor (University of Birmingham) i les professores Pilar Prat i Núria Padrós (Universitat de Vic) es va iniciar un seminari d'aprofundiment i de discussió sobre la idiosincràsia de la propaganda en temps de conflictes i el seu deixant en l'actualitat.

La sessió va consistir d'una presentació en la que es focalitzava l'atenció en diferents elements inclosos en la propaganda en format artístic i en els diferents elements que condicionen els viatges mentals i experiències de formació que necessitem per confrontar-nos a la propaganda.

Prof. Ian Grosvenor, Fotografia Branko Šuštar, 2019

Tot seguit, es va procedir a efectuar una activitat d'anàlisi de diferents documentals sobre "l'entrada a l'escola" produïts al a dècada dels anys 40 i de procedència diversa amb la finalitat de poder esbrinar elements singulars i comuns de les produccions audiovisuals.

Profs. Pilar Prat i Núria Padrós. Fotografia Eulàlia Collelldemont, 2019

Aquest fou un anàlisi realitzat amb base la següent taula d'anàlisi de continguts:

	Video 1	Video 2	Video 3
Significant people to comment			
Clothing			
Activities being carried out			
Educational Buildings			
Design of the educational landscape			
Symbols			
Data or information mentioned			
Observations			

En el si de les converses es varen apuntar diferents conceptes claus sobre els quals es considerava que calia desgranar per la seva persistència en les produccions propagandístiques en format audiovisual del segle XX. Concretament, aquests eren:

Big numbers
Camera as an instrument of propaganda
Sunny- future
Geometric forms
Voice of Narration
Formal and informal spaces
Spaces of transition movement to progress into the future
Improvement and progress
Gender
Achievement
Sequence and camera perspective
Context
Uniforms
Camera angle
Film technology
New pedagogy
Space organisation in the classroom
Body control

En el marc de la discussió van emergir un seguit de preguntes formulades pel prof. Ian Grosvenor sobre:

Com podem detectar que estem esdevenint manipulats per la propaganda? I a partir de la mateixa, com podem articular viatges formatius per comprendre el que és missatge i el que és propaganda? En correspondència amb aquesta idea, formulava la hipòtesis que l'explicació, més que una narració cal que sigui un viatge formatiu i per això, com a educadors i educadores ens hem de plantejar quins coneixements ens permeten entendre les fonts visuals i audiovisuals?. I, Més específicament, s'obrí la pregunta que val planar al llarg de totes les sessions del seminari sobre:

How we prepare the youth (and children) to be aware of the propaganda? Posant així l'accent en cercar una resposta pedagògica a un problema essencialment pedagògic.

Plantejaments: *Classroom Culture under Communism: metamorphoses of propaganda*, Iveta Kestere (University of Latvia)

Tot seguit, es celebrar un nou workshop dirigit per la prof. Iveta Kestere (University of Latvia), que sota el títol de *Classroom Culture under Communism: metamorphoses of propaganda* ens permeté realitzar una viatge en el si de la propaganda a través de l'anàlisi de tres fonts visuals: la fotogràfica, les il·lustracions dels llibres de text i els films produïts, tots ells, en el període l'ocupació soviètica.

En els transkurs de la sessió, es va fer patent la necessitat, primer, de disposar d'elements per comprendre el context de la propaganda a fi de poder observar tant allò present com les resistències.

Prof. Ivete Kestere, Fotografia Itxaso Tellado, 2019

A aquesta primera mirada, la procedia, tot seguit, una anàlisi de detall que en aquest cas, fou presentat en clau de taula en la que sobresortien els següents eixos d'anàlisi:

Taula creada per la prof. Iveta Kestere, 2019

Nature of propaganda	Elements of propaganda	Messages. "It must be seen, understood and remembered" (Jowett&O'Donnel, 2012)
Orientation to the future. The future will be better than the present: the new life starts in the Pioneer House	Language: new, joyful, spacious... Repeated words.	The Soviet power has given the children a better life
Creation of myths. Unverifiable information, lies. Isolation from other information sources. Exaggerations. "Defective info" (Ross, 2002)	Sounds: joyful music, child's voice...	The life of Soviet pioneers is joyful and interesting
Clear, short messages, well understandable for children and illiterates. Information can easily be changed according to political demand.	Visual images: Soviet symbolism – red ties, pictures of Communist party leaders, slogans, Soviet coat of arms... Manipulation with place.	The New Soviet Man is creative, happy and active
Counterpropaganda. Sensitive issues: poor everyday life in the Soviet Union	Written word: books about Communist party leaders Stalin and Lenin.	
	Rituals: Collective march to new Pioneer House	

Anàlisis que a la prof. Iveta Kestere li van permetre formular les següents conclusions:

1. Propaganda offers an alternative reality - life in a better future. As the idea of a “happy future” changes in the society, propaganda is changing along with the visions of the “new horizons”. Hence propaganda elements are all short and clear, they can be easily adopted to changing political requirements.

Changes of propaganda at classrooms depend not so much on the change of political power as on the pedagogical ideals of future citizen. Pedagogical ideals are more difficult to change than political power.

2. Welch (2002) notes, Nazi propaganda researchers have redefined the “resistance” concept. Resistance can be casual actions, invisible to the “foreigner”, but a unifying element for those resisting.

E.g., following the traditional lifestyle could be observed as a resistance to propaganda. Propaganda is centered on a new future, traditions – on the familiar comfort zone of the past.

In classroom culture, the antonym of the word ‘propaganda’ could be traditional pieces of art: paintings *versus* slogans, national costumes *versus* soldier’s uniform, private culture *versus* public culture, intellectual achievements *versus* slogans.

3. Hidden propaganda focuses on the most sensitive issues of collective values and memories. This is the most effective form of propaganda, but it needs familiarity of the target audience. Therefore involvement of local people is important – especially teachers as reliable media.
4. Propaganda speed is variable - propaganda reaches the classroom slower than other public spaces. Perhaps because educational information is being censored very carefully through different layers: along with the political elite, education is also under the control of the pedagogical elite. This double censorship slows down the speed of propaganda.

A partir de les discussions que es varen realitzar amb material del període d'anàlisi, va emergir de manera clara que:

tot i que els missatges propagandístics eren simples i directes, la interpretació requereix d'elements simbòlics que ens permeten aproximar-nos, no només a les narracions oficials, ans també a les resistències al poder polític i pedagògic.

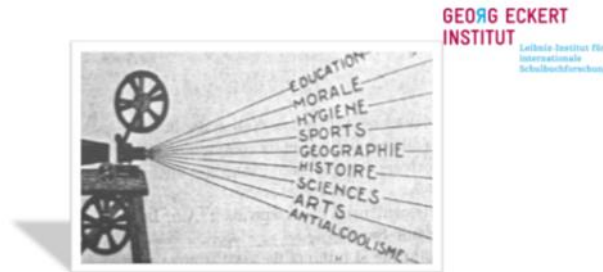
Endemés, es constatà que:

la possibilitat de confrontar diferents fonts visuals i audiovisuals, d'origen institucional, però també domèstic, permet accedir a les esclatxes del discurs instaurat.

Finalment, assenyalar que, en ocasió de la visualització film *Pioneer House* es va ressaltar que l'anàlisi estètic de les produccions també era significatiu per comprendre els continguts dels missatges que es volien difondre, quelcom que, com va apuntar la prof. Karin Priem, ens interpel·lava a

la necessitat de pensar la propaganda audiovisual dels totalitarismes com a tecnologia en revolució.

Aportacions: FROM PROPAGANDA TO RESISTANCE. VITAL OPTIONS IN THE TOTALITARIANSIM. May, 3rd. Materials about *The Role of Educational and Documentary Films as Propaganda Tool for the Italian Fascist Regime*: Anne Bruck (Georg Eckert-Institut)

**The Role of Educational and Documentary Films as a Propaganda
Tool for the Italian Fascist Regime in the 1920 and 1930s**

Anne Bruch

Tot recuperant la sentència de Mussolini: *La cinematografia és l'arma més forta*, amb els materials aportats, Anne Bruck fa un repàs a la història del cinema educatiu connectat amb la institució del LUCE (L'Unione Cinematografica Educativa) i la seva intensa relació amb la League of Nations the International Educational Cinematograph Institute ubicada a Rome al 1928 (-1937).^[1] Organització que, segons indica la UNESCO tenia com a objectius *to encourage the production, dissemination and exchange of educational films in order to promote international understanding among the world's peoples. It was also charged with the diffusion of best practices in the use of film for educational purposes. The statutes called for the Institute to act as an international cinémathèque, maintaining a current catalogue of educational films, and to act as an international clearing house for information on educational films.* Aspecte al que, segons destaca ZOË DRUICK a “The International Educational Cinematograph Institute, reactionary modernism, and the formation of film studies” *Revue Canadienne d'Études cinématographiques / Canadian Journal of Film Studies*, Vol. 16, No. 1, SPECIAL ISSUE ON UPDATING DOCUMENTARY HISTORIOGRAPHIES (spring · printemps 2007), pp. 80-97 (18 pag.) l'assoliria mitjançant la creació de films (aprox. 2000), la recollida de materials, l'impuls de congressos i trobades internacionals i una publicació extensa de revistes sobre la temàtica.

A partir de l'anàlisi d'aquests materials, Anne Bruck destaca la representació de l'educació feixista amb quatre claus: el treball, el gènere, el racisme i la militarització. També emergeix però, i com a contrapunt, **el canvi de tecnologia que va significar que defineix com a la construcció de “Talking blackboards”**. Una construcció tecnològica que, de fet, i com assenyala, va seguir funcionant després del totalitarisme.

Conference *Cinema and the making of Portugal and Spain relationships*: Ana Paz (University of Lisbon)

Prof. Ana Paz , Fotografia Branko Šuštar, 2019

També usat com a instrument en la construcció d'una nova identitat col·lectiva, Ana Paz, de la Universidade de Lisboa, ens plantejava un anàlisi de la conformació d'imaginari a través de la conferència *Cinema and the making of Portugal and Spain relationships*.

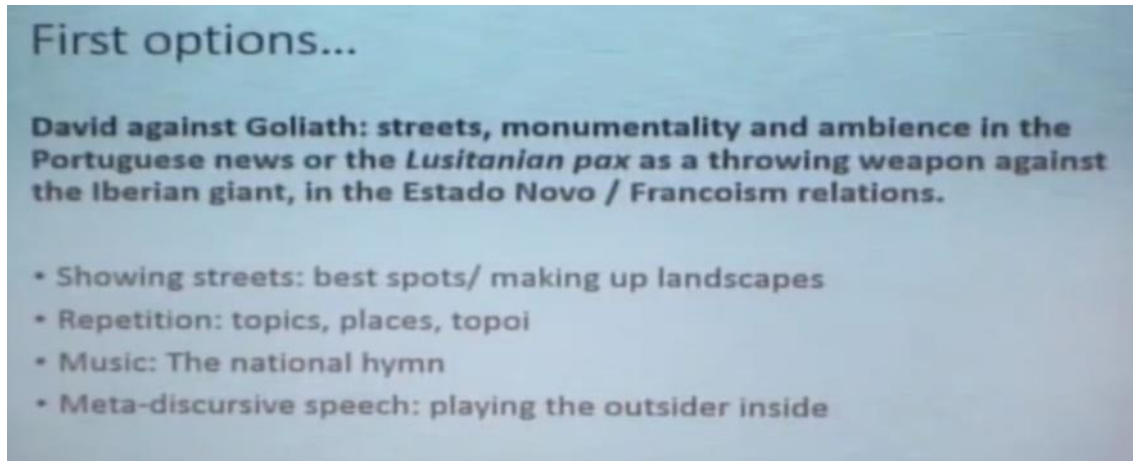
Amb un discurs en el que contrastava els No-Dos i les produccions documentals portugueses -*Jornal Português* (1938-1951) i *Imagens de Portugal* (1953-1970), plus els documentals sobre les colònies realitzats a càrrec del Ministre de les Colònies- la prof. Paz va anar desconstruint l'ambient creat des del guió de la propaganda portuguesa del període de la dictadura.

Per fer-ho, va començar amb l'afirmació que “Jo no puc dir que no tinc connexions amb aquest període, penso que tots les tenim. També aquelles persones que viuen en països de tradició democràtica”, per aquest motiu, explicitava que la seva era una interpretació que voluntàriament es situava en el marc de la subjectivitat radical, permetent-se iniciar les pròpies preguntes de recerca des d'aquells elements que més la impactaren en els visionats dels documentals. Es remarcava, endemés, que considerava que només utilitzant els propis coneixements previs i prejudicis com a punt de partença podia construir una interpretació que aprofundís en la interpretació de l'ambient creat des de la propaganda amb l'ús instrumental dels documentals i noticiaris. Amb les seves paraules, afirmava que **“some details can only be seen within this very subjective interpretation”**.

De fet, assenyalava que foren precisament aquests previs els que la feren copsar dels rerefons dels incidents diplomàtics entre Portugal i Espanya, produïts en part, per el contrast entre el discurs voluntàriament creat des de la lògica de la dictadura portuguesa (calma, austeritat i honestat envers el servei públic) i els actes filmats en els encontres diplomàtics entre ambdós països. Uns actes que, de fet, eren aprofitats per mostrar la modernitat de l'estat portuguès que tot i basar-se en els fonaments de la tradició, la reinventava, a costa, també de manipular les imatges (els espais es mostraven més grans

que no eren, com assenyalava Antonio Canales), reformulava lletres de les cançons, invisibilitzava les tensions internes expressades en manifestacions, etc. tot a fi de construir la imatge d'un "país de pau", liderat per persones que acomplien amb el seu deure, més enllà de la seva voluntat.

Els elements gramaticals subjacents a aquesta construcció propagandística eren:

Elements tots ells, que eren presentats des de l'ambivalència (per exemple amb l'ús ambivalent -fins i tot desganat- de la salutació oficial) però també la subtilitat. Un element d'aquesta subtilitat és per exemple, el fet de cercar la legitimació de la dictadura, tant a nivell intern com extern, a partir de preguntar a cineastes estrangers com veien l'estat de la qüestió cinematogràfica a Portugal. En aquest sentit, **s'obria la possibilitat d'investigar la consolidació de la propaganda com a tecnologia com a eina propagandística: això és, de fer un ús d'ella mateixa per autovalidar-se (una ampliació de la idea es pot consultar a: <https://mon.uvic.cat/araef-conceptual-challenges/2019/05/21/ana-paz-to-legitimise-the-dictatorship-through-the-film-makers/>)**. Aspecte que enllaçava amb l'esforç que es realitzava de convocar a diferents artistes (amb premis, celebracions, exposicions, etc.) incidint en la suposada bona projecció del règim.

Un altre dels elements estructurals usats, fou el de crear una identitat individual que enllacés amb la identitat política i nacional. Un element gràfic que ho simbolitza és el mapa de Portugal que hem il·lustrat a l'inici.

En definitiva doncs, des de l'SPN i l'SNI, amb António Ferro (1895-1956) es va anar creant diferents estratègies de propaganda que buscaven **difondre la imatge d'un dictador amb complexitat emocional i vida senzilla i en progressió** així com **el d'un país de pau i en calma, més racional que no emocional**. Un país fonamentalment catòlic, però en el que l'església no dominava l'espai públic ni l'escolar.

I aquest és el punt de partença en el que arrelen els documentals i reportatges portuguesos, els quals tenen com a finalitat fonamentar un estereotip a partir de tenir com a eixos els següents aspectes:

Newsreals – building of pax lusitana

- War/ change is always in imminence
- World-wide limited vision
- National monumentality – building of small scale grandiosity
- Sequence and time structure – narrative and identity
- Meta-narrative – on cinema and the vision of international experts on national film-making
- Portugal as peace /paradise – agency within the spectator
- Raising borders within hidden meanings – what do Spain/Spanish shows us?

Que foren presentats ja en el primer reportatge del *Jornal Portugues* en el que es presentava tot **un ambient** comunicat amb diferents llenguatges (la música, la imatge, la paraula, etc.) i rodat des de diferents perspectives (externa i interna).

D'aquí que la prof. **Karin Priem** presentés la idea de tornar a pensar en la **propaganda com a tecnologia discursiva i de comunicació, buscant els processos i engranatges de construcció de la mateixa**. La prof. Paz, va explicitar-ne alguns dels punts clau de la seva recerca efectuada des d'aquesta òptica, i que es centrava en l'encreuament dels següents aspectes

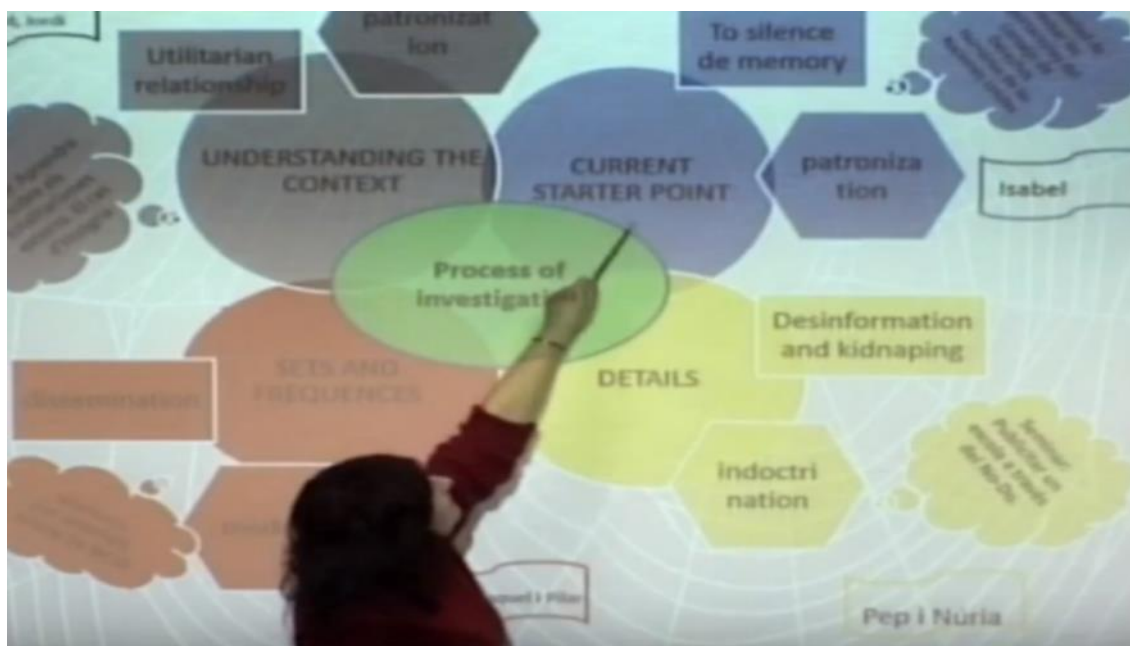
[1] <https://atom.archives.unesco.org/international-educational-cinematographic-institute-ieci>

Discussions. FROM PROPAGANDA TO RESISTANCE. VITAL OPTIONS IN THE TOTALITARIANISM. May, 3rd. Conference and discussion *Keys for understanding the audio-visual propaganda*: Raquel Cercós, Isabel Carrillo, Eulàlia Collelldemont (University of Vic), Jordi Garcia, Conrad Vilanou (University of Barcelona)

Amb la idea de centrar-se en els elements que ens han portat a entendre la propaganda com a instrument per a la difusió d'idees subscrit a un model pedagògic I, alhora, com a possibilitat de manipulació de la realitat a partir de validar unes determinades opcions vitals, va prosseguir després la sessió titulada *Keys for understanding the audio-visual propaganda* que, amb la veu de Raquel Cercós il·lustrava les diferents rutes metodològiques seguides en els seminaris i recerques subjacents realitzades per Isabel Carrillo, Pilar Prat, Núria Padrós, Eulàlia Collelldemont, Anna Gómez, Josep Casanovas, Conrad Vilanou i Jordi Garcia.

Tot sabent que la metodologia d'anàlisi de continguts de fonts històriques és sempre volgutament fràgil i que respon a la triangulació ideologia, metodologia i poder, la discussió inicià amb la impossibilitat positiva de no buscar crear un sol discurs consensuat, atès que la empremta en la voluntat de fer història (per pacificar, per possibilitar, per individualitzar, per silenciar, per revolucionar...) té clares influències en la construcció de discurs, a voltes amb la conseqüència de negar les altres històries.

És per això que amb la voluntat de construir una memòria pública per reduir desigualtats culturals creades des de les històries des l'educació escrites, es varen plasmar els diferents trànsits recreats en el grup, tot realitzant un exercici de re-comprensió dels processos propis. Concretament, les rutes traçades foren les següents:

Prof. Raquel Cercós, Fotografia Branko Šuštar, 2019

Com es va poder observar, les diferents rutes explicades tenien diferents potencials explicatius -centrats en significació, aprofundiment, comprensió de fenòmens persistents, revisió de pensament i projecció- així com esculls -des de l'anacronisme, l'anecdotesme, l'anul·lació de vida en la història, la sobre-interpretació o l'allunyament dels orígens- del sentit pedagògic i el significat que en el Franquisme tenia la propaganda.

Unes rutes i viatges que, a partir de l'aportació del prof. Ian Grosvenor amb la presentació de tres preguntes claus, a les qual haurem d'afegir la ja aportada en la presentació: **for whom we make history**

- **What history do they want?**
- **What is our idea of history?**
- **What is the history we current have?**

D'aquesta manera es reformulava l'espai central per pensar la història des de l'assumpció de la impossibilitat de la neutralitat investigadora i l'acceptació del rol de les humanitats per a la construcció d'un millor benestar col·lectiu.

Les implicacions de les preguntes **sobre quina història, des de quin posicionament i com es connecten amb la democratització, no només dels resultats de les recerques sinó també en el fer recerques, fou introduïda aquí per Karin Priem, quan posava l'accent en les tendències i pràctiques de la "públic history"** que, al parer de la prof. Iveta Kestere, hauria de poder reformular la història, sense perdre precisió ni sabers propis, sense cercar judicis vans (**Lajos Somogyvári**) i, al parer de **Branko Šuštar, i segons l'experiència de reescriure la història després de la ocupació soviètica només es podia realitzar de manera oberta i confiant en les decisions de qui transmet la història.**

Esquema elaborat per Raquel Cercós i Eulàlia Collelldemont a partir de les aportacions en el seminari, 2019

Precisament, aquesta idea de la millora del benestar col·lectiu, l'havien entomat Isabel Carrillo i Pilar Prat quan, en l'explicitació pràctica dels seus recorreguts d'investigació, iniciaven la conversa amb la:

Necesidad de revisar las aportaciones del Consejo de Derechos Humanos de las Naciones Unidas

Diferentes estudios e informes subrayan los avances en los procesos de documentación y creación de archivos correspondientes a períodos de conflictos armados y dictaduras, pero también constatan los vacíos que aún existen en relación a la conformación de una memoria democrática que, en un enfoque de derechos humanos, precisa realizar investigaciones que aúnen la tarea de recopilación patrimonial con el análisis desvelador de los contenidos de los materiales, sus trazos definidos en el pasado y sus huellas aun visibles en el presente.

En esta orientación hay que tener presentes las declaraciones del Consejo de Derechos Humanos de las Naciones Unidas y, más concretamente, los informes del Relator Especial sobre la promoción de la verdad, la justicia, la reparación y las garantías de no repetición. El primer Relator Especial, Pablo de Greif, en el Informe de 2014 relativo a España puso de manifiesto que las medidas adoptadas hasta el momento no respondían a una política de Estado consistente, incluyente y global, evidenciándose grandes vacíos en materia de verdad y justicia (De Greiff, 2014). En el informe se destaca el papel fundamental de la educación como “instrumento poderoso a favor de la no repetición”, especialmente “la educación en historia”, siempre que ésta adopte un enfoque “de indagación más que como un mecanismo de preservación de simples datos”.

La investigación “ARAEF Análisis de las representaciones audiovisuales de la educación en documentales y noticiarios durante el franquismo” (Referencia: EDU2017-89646-R, AEI/FEDER, UE) quiere contribuir a corregir los sesgos de los procesos de justicia transicional vividos en el contexto español y, al mismo tiempo, conformar memorias educativas colectivas basadas en la noción holística de derechos humanos adoptada por las Naciones Unidas. La investigación atiende, en este sentido al Principio 3 del documento de la Comisión de Derechos Humanos sobre “Promoción y Protección de los Derechos Humanos. Impunidad” que establece el deber de recordar en los siguientes términos: “El conocimiento por un pueblo de la historia de su opresión forma parte de su patrimonio y, por ello, se debe conservar adoptando medidas adecuadas en aras del deber de recordar que incumbe al Estado para preservar los archivos y otras pruebas relativas a violaciones de derechos humanos y el derecho humanitario para facilitar el conocimiento de tales violaciones” (Naciones Unidas, 2005).

Podent així estudiar des de noves perspectives els No-Dos com a instruments doctrinadors de la normativa de gènere:

En el proceso de investigación se han registrado reportajes y noticias de los No-Do, del período comprendido entre 1943 y 1975, en los que aparece representada la educación formal –escuelas, institutos, centros de formación profesional, universidades, ...–; no formal –asociaciones políticas, grupos culturales,

deportivos ...-; e informal –espacios de trabajo, ocio, campañas propagandísticas...-. El análisis de contenido de estos registros no se limita a la descripción de lo visible, sino que busca desvelar el currículum oculto e interpretar los relatos oficiales sobre una educación instrumentalizada que se pone al servicio de los grupos de poder y de su ideario conservador, nacional y católico para fomentar la normativa de género binario. Sin embargo, al mismo tiempo, los aires que llegan del exterior parecen obligar a proyectar una cierta modernidad traducida en la necesidad de que las mujeres ocupen el espacio público como protagonistas de actos, aunque en demasiadas ocasiones en el reparto de papeles son simples figuras acompañantes.

Los No-Do, que eran de obligada difusión, fueron instrumentos que contribuyeron a una intencional presencia y visibilidad de las mujeres de la Sección Femenina en escenarios diversos. Su estatus social les permitía llevar cabo acciones de calado diverso fuera del hogar, como contribución a la patria, siguiendo el buen ejemplo de Pilar Primo de Rivera, su modelo guía:

“De nuevo la enfermera, con una palanganita, un botiquín de campaña, unas alpargatas grises y unos calcetines blancos. Y un regazo de seda. Nos pusimos de cháchara entretanto me curaba y el pie dejó de dolerme de lo guapa y buena que era.

-Qué buena eres--Pilar quiere que se buena.

[...] Pilar, Pilar Primo de Rivera y sus muchachas de la Sección Femenina, tan puestas y peripuestas que lo impregnaban todo von un frufú de enaguas y fragancias Heno de Pravia. Con qué gracejo y donaire bailaban muñeiras en los Coros y Danzas, con qué ciencia y autoridad campaban por aulas y paraninfos impartiendo cátedra de Enseñanzas del Hogar. Tener una novia en la Sección Femenina era tan importante como tener un tío en América o un padre en Abastos. ¡Y qué aura aureola se les ponía cuando, vestidas de enfermera con su capita azul y su toca de santa, bueno, de santa, no, de monja, sí, daban de comer a un baldado de la acera o besaban a un niño purulento del Auxilio Social o le ponían el termómetro a un anciano desamparado con problemas de vesícula. O le curaban el pie a un lisiado como yo en La Coruña.” (Otero, 1999, pp.10-11)

Los noticiarios se nutrieron de informaciones sobre las mujeres de la Sección Femenina y sobre sus actividades, como son ejemplo la celebración de cada Consejo Nacional que las reunía, como grupo cohesionado y con una misión, en lugares diversos de la geografía española; las ofrendas, las obras de caridad, los desfiles o las inauguraciones que muestran la labor social que como mujeres desempeñaban; los festivales de danzas y coros que nos descubren su faceta artística y de contribución a la perpetuación de la cultura española; las estancias y encuentros con otras mujeres de países diversos donde actuaban de forma más distendida, incluso en sus formas de vestir; los cursos donde ejercían tareas docentes para la formación de las mujeres en las funciones del –alimentación infantil, higiene, ornamentación navideña...-; los encuentros deportivos donde practicaban deportes de tradición masculina sin perder su feminidad, pues “El deporte no está reñido con la coquetería” (Noticiario n.632 A).

Tot veient com s'anava construint un joc d'escenificacions que mostraven ambivalències en els missatges de gènere:

La investigación no sólo busca realizar una descripción situada de los contenidos de género de los No-Do, de forma particular los transmitidos a través de la Sección Femenina, sino ahondar en su calado social no sólo en el ayer, sino en sociedades donde las vivencias de desigualdad entre mujeres y hombres se mantienen.

La aproximación hermenéutica a los relatos de los No-Do conlleva procesos de evaluación de sus impactos de género. La evaluación es necesaria para “medir, analizar y valorar, las consecuencias de una intervención de desarrollo (sea esta un proyecto, un programa, una política) en la población con la que se ha llevado a cabo”, y evaluar el impacto de género supone medir “las consecuencias positivas y negativas que ha tenido una intervención de desarrollo en las relaciones de género, es decir, las que se establecen entre mujeres y hombres” (Murguialday, Vázquez y González, 2008, pp.9-10).

En un presente donde se mantiene la cultura androcéntrica y las relaciones de poder patriarcales, no sólo hay que abrir los cajones de la memoria, sino preguntarse cómo permearon las enseñanzas de los No-Do las concepciones sobre el ser mujer y qué enseñanzas de los No-Do que modelaron cuerpos e identidades se reproducen en el presente. Ello es necesario en sociedades que quieren construirse como verdaderas democracias justas, como espacios articuladores de ciudadanías inclusivas, sociedades donde la investigación pedagógica también tiene la responsabilidad política y ética de traer la

memoria a “un debate público, abierto y controvertido, sobre lo pasado como elemento constitutivo de una nueva identidad post dictatorial y democrática”, sabiendo que “el gran desafío consiste en ir reflexionando sobre el pasado, con una proyección hacia el futuro [...] en sociedades que expresan en forma creciente la necesidad de reducir desigualdades y de ser reconocidas y respetadas en su diversidad” (Álvarez, 2011, pp.10-11).

Una investigación focalizada en los contenidos de los No-Do ofrece elementos substantivos para el debate acerca de un juego de escenificaciones ambivalentes respecto a los mensajes de género. Ideológicamente se quería proyectar la imagen de la mujer moderna acorde con lo que ocurría más allá de las fronteras. Simples apariencias, pues al mismo tiempo estas mujeres eran instrumentalizadas y servían al régimen para reforzar una sociedad clasista y transmitir y controlar los roles de género naturalizados. Los No-Do parecen contribuir, de esta forma, a fortalecer la cosificación de las mujeres, y ello se desvela siguiendo los relatos de las visibilidades intencionales y no intencionales de los noticiarios que permiten construir narrativas diversas siguiendo los trazos de la cronología presencial de la Sección Femenina en el período de los No-Do investigado; el tiempo de visibilidad en el marco de la duración total de un No-Do; la diversidad y el tipo de organizaciones de mujeres que se muestran y los nombres de mujeres que se proyectan; las adjetivaciones que reciben las mujeres; los escenarios públicos que ocupan así como las acciones que realizan en los mismos. Como ejemplo se detallan estos dos últimos.

Amb una clara polèmica a l'entorn de quins eren els missatges que es transmetien i quines les manipulacions de la realitat, el focus d'atenció es posà seguidament en la voluntat de transmetre un “que bé que s'està en el si de les institucions franquistes” al qual, **a partir de les aportacions de Pilar Prat i Antonio Canales, resolgueren com a síntesis de dos processos: el de la selecció de moments determinats per mostrar una caracterització per part dels productors i, al mateix temps, el de la importància de la resolució de dissonàncies des de l'individu per part de les “actores” presents en els No-Dos.**

Oberta la pregunta pels elements que intervenen en la configuració dels documentals com a eines propagandístiques, **la prof. Karin Priem** va apuntar a la idea de necessitar entomar el pes de la història, acumulant diferents coneixements per ampliar-lo, tot començar a escriure'n algunes de les capes més accessibles de la mateixa, com ara és **la història de les cinemateques que conserven els materials audio-visuals**, aspecte que la prof. Ana Paz, va formular que es podia complementar en l'estudi de les estratègies de difusió, tot comparant les accions de la cinemateca portuguesa i la Filmoteca Española.

Debat que va donar peu a pensar sobre els límits, condicions i possibilitats d'una història per l'avui, feta mirant cap a l'exterior, però sense caure, com va proposar la prof. Anna Gómez, en reconversions de la persona recercadora en propagandista en la seva voluntat de simplificar el coneixement tot confegint una història escrita des de la mentida, al qual, el prof. Ian Grosvenor afegí sobre l'oportunitat d'entomar el repte d'una història [de l'educació] per un món contemporani amb més cohesió (prof. Antonio Canales) amb eines contemporànies, i, amb paraules de la prof. Karin Priem assumint els riscos per respondre a l'interès públic observat per les qüestions d'història, com va testificar el prof. Josep Casanovas.

Discussions. Open discussion. Day's ideas. Organizer: Anna Gómez (Uvic)

Discussió en grup, Fotografia Branko Šuštar, 2019

La prof. Anna Gómez va obrir la discussió a l'entorn de **com podem confrontar-nos a la propaganda**, tot tenint en ment la pregunta formulada pel prof. Ian Grosvenor sobre la necessitat de buscar els elements que han de permetre als estudiants viure en un context altament propagandístic.

Per a poder avançar, la prof. Anna Gómez va recollir quatre elements dels presentats en les anteriors sessions:

- En primer lloc, es plantejava la idea que **nosaltres també estem en contextos de propaganda** -tot recollint la discussió entre la prof. Pilar Prat i el prof. Antonio Canales-, **en som receptors quan no promotors** i, per tant, pensar sobre aquesta qüestió no respon només a una pregunta històrica sinó també d'actualitat i que ens afecta que en tant que podem treballar per a, estar en contra o en connivència.
- Seguidament, s'introduïa l'aspecte plantejar per la prof. Ana Paz de **com podem utilitzar els nostres prejudicis i el saber previ per poder interpretar els continguts de la propaganda històrica**.
- Plantejament que entrellaçava tot seguit amb la qüestió plantejada per la prof. Iveta Kestere sobre **com podem lidiar amb les nostres memòries del període per fer una aproximació significada i curiosa, tot cercant la una aproximació honesta i el més àmplia possible**.
- Una aproximació que reforçava la idea de la **necessitat de realitzar i provocar trajectes** -viatges- presentada per la prof. Raquel Cercós **a fi d'evitar construir una història buida o una abstracció al buit**.

Aquests plantejaments, varen permetre obrir la **discussió a l'entorn dels significats inherents en les produccions propagandístiques**, atesa la complexitat del context físic i simbòlic que agombola persones, veus, models, etc.. No altrament, es recuperava la idea plantejada pel prof. Ian Grosvenor de que "l'espai crea l'atmosfera".

Parlar de significats, va interpel·lar el prof. Antonio Canales a plantejar al prof. Conrad Vilanou sobre **com l'hermètica pot col·laborar en la construcció de la resposta pedagògica que ens permeti a la població que no va viure immers en un context, afrontar a la globalitat dels documentals propagandístics passats, amb les seves músiques, enquadraments, textos, etc.**

Davant la pregunta el prof. Conrad Vilanou va **recuperar la idea hermètica d'enfortir amb llengües i llenguatges (estètics, visuals, simbòlics, etc) com a objectiu pedagògic. I alhora, d'entendre com es va construir i consolidà un llenguatge propagandístic i documental que pretesament era fet per informar però que estava al servei de la construcció dels nous mons que es volien implementar.**

Seguidament es va fer un recorregut pels orígens de la propaganda amb la finalitat de comprendre el perquè en un moment aquest nou sistema de difusió-educació va arrelar en la nostra època. Al qual, i a partir de les diferents aportacions de la prof. Iveta Kestere, prof. Karin Priem i prof. Ana Paz va permetre ressaltar la idea d'entendre **la ràpida implementació de la tecnologia que va significar la invenció de la propaganda audiovisual a partir de mirades internacionals que acullin als viatges, les exposicions, les propostes artístics i els intercanvis de pràctiques.**

Aquesta idea es va complementar amb l'aportació del prof. Branko Šuštar amb l'explicació de quin havia estat el procés a Eslovènia en anys posteriors, tot ressaltant la idea que la tecnologia havia canviat les formes de filmar i fer propaganda, però també els receptors havies canviat la tecnologia. Amb la idea eix del canvi en la comunicació presentada pel prof. Ian Grosvenor, la prof. Karin **Primer afirmava que les tecnologies de la comunicació visual -en especial a través de les "moving images" van esdevenir una revolució que va canviar les maneres de mirar i veure.**

La mirada sobre la recepció de la propaganda la varen concretar en els seus entorns d'estudi, la prof. Karin Priem i la prof. Iveta Kestere, tot assenyalant la necessitat de quan pensem en propaganda no podem obviar que els receptors són actius i tenen capacitat de maniobrar davant les influències imposades. Amb el qual, com assenyalava el prof Ian Grosvenor, tornàvem a la idea de l'inici, de com i en quin moment podem involucrar a la població escolar a pensar en la propaganda d'ahir i d'avui.

Musealizations. FROM PROPAGANDA TO RESISTANCE. VITAL OPTIONS IN THE TOTALITARIANISM. May, 34th. Conference and discussion *Musealization of education in context of socialist Yugoslavia and its successor states, the case of Slovenia* a càrrec del prof. Branko Šuštar (Slovenian School Museum)

Imatges extretes de la gravació de l'acte

Amb una presentació realitzada en base a 6 punts d'atenció, el prof. Branko Šuštar va plantejar algunes de les problemàtiques en el moment de musealitzar formulades en el següent text:

The contribution deals with museum presentation of pedagogical past of difficult periods of war and post-war times. First, it presents the international problems of youth organizations of totalitarian regimes (Fascism, Nazism, Communism) as educational heritage with dissonant political dimensions: and scouting as a possible example. Different museums, regardless of geographical definitions and political orientations of individual countries, are marked by confrontation with traumatic and problematic history, since human rights issues are important for all periods and the whole world. For the musealization of the problematic history of the 20th century, the experiences of various European countries, as well as Chile and Argentina, are so interesting.

When we analytically observe the history of Eastern Block - socialist times in the countries with the prevailing political and ideological power of the Communist parties, we can see a series of similarities, as well as differences in the intensity of the realization of undemocratic political orientations, which are not only simply marked as totalitarianism. In Slovenia, as a part of the Yugoslav state, we are monitoring, after 1945, the time of increased political pressure and years of certain liberalization. Difficult pedagogical past can be illustrated by different examples after 1945: textbooks issues (prohibition of the Alphabet book from 1945), the abolition of private education between 1945 and 1947, the restriction of religious instruction between 1945 and 1952, and personal stories of

ideologically inappropriate teachers (without the so-called moral political qualities).

The development of museums in the former Socialist Countries is not only formed by historian knowledge but also with experience of the ideological orientation to utopia of the better and rightful world with equality. But on the other hand this time was marked by the violence during and after the WW2. The specific museum experiences were also formed under the influence of the non-democratic political system to prevail only one ideological orientation. The differences between the official orientation of the society and the more realistic receiving of rituals, believes in the public and especially in private life are the main position for understanding the period from 1945 to 1990 in Slovenia. The transformation of museums of revolution from the formal historical story oriented in political form of utopian communism into more political correct, actual, active and interesting museums is a possibility for re-thinking the museology, history and social position of institutions.

In the same position were the members of the large family of school/education/pedagogical museums which operate as local institutions as well as regional or national museums of education. Could museum collections and presentation of totalitarian education with Youth Organizations as Hitler-Jugend in Germany, Balilla and GIL in Italy or Pioneers in Russia and some countries of socialist block after WW2 be a normal part of the past, acceptable for democratic oriented society or not? Could an authentic museum demonstration of a school lesson from the past be a support of totalitarianism or an important part of critical presentation of dissonant time? Some museum approaches and presentations are opening up new questions and encouraging us to find ever new solutions in line with the new and more in-depth knowledge and values. On the other hand the museum collections and presentations of the time of Nazism, Fascism

or Communism or any dictatorship regime are not without problems how to be honest, sensitive and correct in all museum activities from collections to exhibitions of this topic from the 1920s. Respect of all variants of different personal stories and experiences with orientation to human rights and democracy is fundamental meaning of museum work.

The aim of this presentation is to present some problems of dissonant heritage of ideological oriented education in totalitarian regimes presented in museums. The development of museums in the former Socialist Countries is not only formed by historian knowledge but also with experience of the ideological orientation to utopia of the better and rightful world with equality. But on the other hand this time was marked by the violence during and after the WW2. The specific museum experiences were also formed under the influence of the non-democratic political system to prevail only one ideological orientation.

The differences between the official orientation of the society and the more realistic receiving of rituals, believes in the public and especially in private life are the main position for understanding the period from 1945 to 1990 in Slovenia. The transformation of museums of revolution from the formal historical story

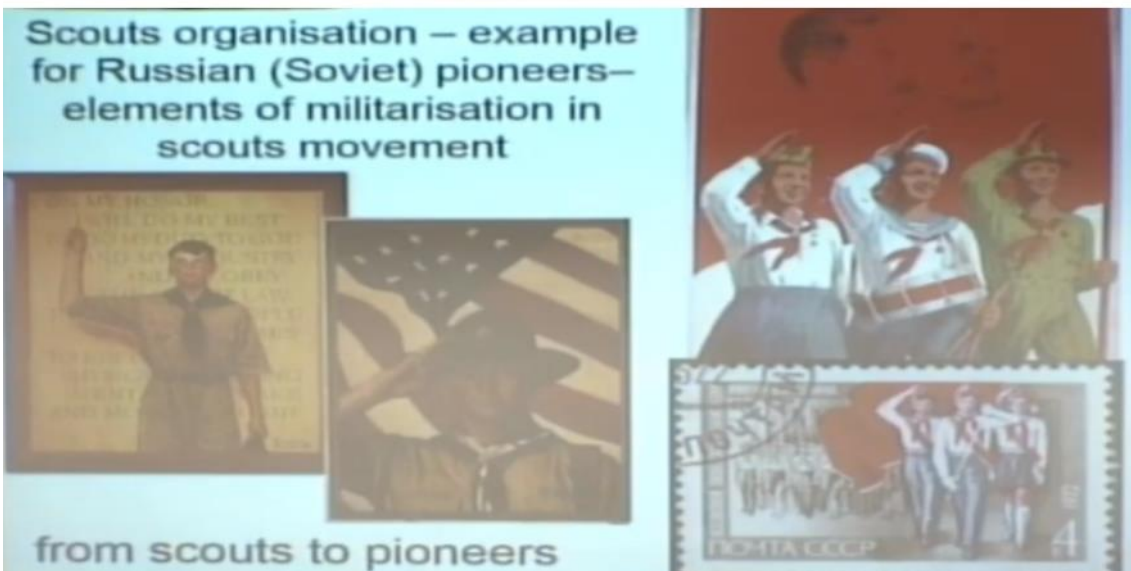
oriented in political form of utopian communism into more political correct, actual, active and interesting museums is a possibility for re-thinking the museology, history and social position of institutions.

In the same position were the members of the large family of school/education/pedagogical museums which operate as local institutions as well as regional or national museums of education. Could museum collections and presentation of totalitarian education with Youth Organizations as Hitler-Jugend in Germany, Balilla and GIL (Italian Fascist Youth Organizations) in Italy or Pioneers in Russia and some countries of socialist block after WW2 be a normal part of the past, acceptable for democratic oriented society or not? Could an authentic museum demonstration of a school lesson from the past be a support of totalitarianism or an important part of critical presentation of dissonant time? The museum collections and presentations of the time of Nazism, Fascism or Communism or any dictatorship regime are not without problems how to be honest, sensitive and correct in all museum activities from collections to exhibitions of this topic from the 1920s. Respect of all variants of different personal stories and experiences with orientation to human rights and democracy is fundamental meaning of museum work.

The cornerstone of museum work is respect of all variants of personal stories and experiences with orientation to human rights and democracy.

Així, amb una primera aproximació a les interaccions entre Catalunya i Eslovènia, el prof. Branko Šuštar va realitzar un recorregut contextual i cultural per la història de la constitució d'Eslovènia amb les corresponents interrelacions amb Catalunya. A partir d'aquesta presentació es van palesar els diferents moments totalitaris i les complexitats dels períodes en conflicte que podem definir des d'avui com a totalitarismes, tot puntualitzant la controvèrsia que aquesta caracterització ha generat en l'entorn eslovè. Tot recollint les aportacions d'Ales Grabric, plantejava l'actualitat que encara avui té aquesta temàtica.

A través d'una posterior incursió als moviments juvenils en els períodes totalitaris, **va plantejar la pregunta oberta sobre les similituds i diferències entre les experiències del feixisme italià, el nazisme alemany i l'època soviètica, tot fent especial incidència en el període de l'Stalinisme.** Quelcom que el portà a realitzar **un viatge més enllà de les fronteres nacionals de la mà del a història dels pioners -una organització estesa en tot el territori soviètic que tot aprofitant-se de l'experiència dels Scouts, havien significat la politització o, fins i tot, militarització de les organitzacions juvenils- quelcom que destacà amb l'expressió recollida de l'eslogan: Be Prepared! Always Prepared!**

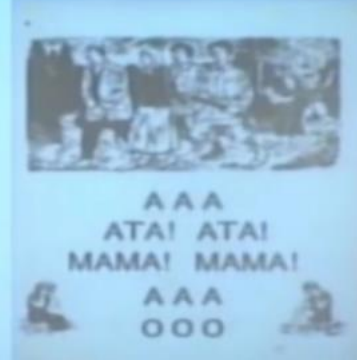

Elements que el van portar a plantejar de **quina manera podem abordar el patrimoni dissonant**, i com exemplifiquem aquesta interacció entre els diferents models de totalitarisme: comparant, problematitzant, **presentant les qüestions des de tota la violència del moment o buscant les alternatives d'aproximació a través dels elements quotidians dels infants** (com ara jocs, llibres de text, etc.).

Entrant seguidament en un mostreig de com s'havien musealitzat algunes d'aquestes històries complexes, i tot veient la reacció dels infants que assistien a les exposicions, va plantejar la sempre difícil qüestió de com exposar la violència del període de manera que es pugui reconèixer la seriositat del tema sense violentar a l'espectador infantil.

M – MAMA - mother

- ...mother with children, but mothers arrested and led away from home with other civilians by a group of soldiers in uniforms of the Italian army, with children yelling "MAMA! MAMA!" after them

Tot assenyalant que potser cal mostrar allò conegut de la història però també el que està amagat en la mateixa. Des del qual s'obria a la pregunta de com els museus podien obrir-se democràticament a les memòries difícils, tots oferint informació de les repressions i violències, però evitant conformar l'altre com a enemic. És a dir, trobar la manera de presentar els problemes sense fer de les altres cultures l'enemic. A partir d'aquest punt el professor Branko Šuštar considera que és necessari fer des del museu una política clara que eduqui per la democràcia.

A partir de la visita a diferents instal·lacions artístiques sobre les memòries polítiques denses, buscava alternatives que ens permetessin col·lectivament confrontar-nos en la pròxima història. Entre les mateixes, destacar el grup d'escultures "People's Sins" ubicat a Moscú (Mihael Semjakin) en la que es presenta, per una banda, els infants com a víctimes dels vicis adults i, per altre, la interpel·lació a deixar de ser indiferents.

Aquests elements li permeteren preguntar-se sobre les possibilitats de les "memòries dels objectes" com a element que aglutina diferents històries encreuades. És a dir, postulava la importància de fer exposicions que possibilitin una obertura de qüestions, que ensenyin la complicació de la geografia i que, en definitiva, narrin una història honesta en la que s'ensenyin els camins a recórrer en la memòria col·lectiva, per tal de no aconseguir l'efecte contrari.

Com a conclusions assenyalava que:

6. Conclusions

- Education role of museums – visible & present
- How to be honest, sensitive and correct in all museum activities ?
- Could museum presented totalitarian education avoid black-white image & propaganda be acceptable for democratic oriented society or not?
- Could an authentic museum demonstration of a school lesson from the past be a support of totalitarianism or an important part of critical presentation of dissonant time?

6. Conclusions

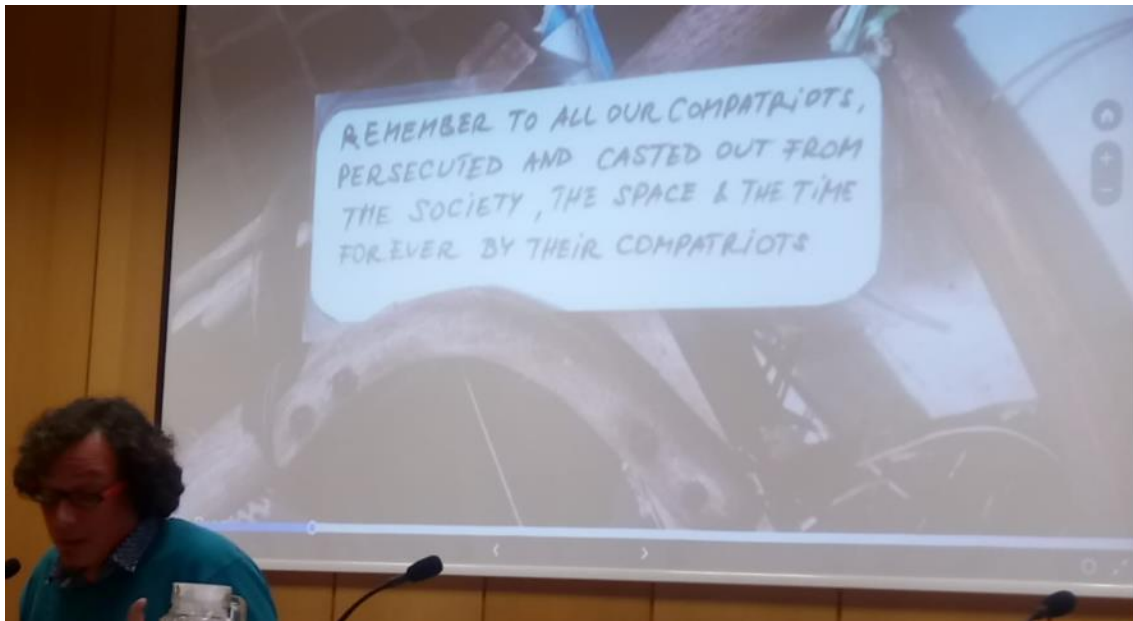
- I'm sure that is possible „sine ira et studio“
- - collecting with professional valorisation (not avoid the problems)
- - presenting with historical knowledge, without politisation
- and supported education as a way to the more responsible, ethic and human world
- The cornerstone of museum work is respect not only „big“ history, but all variants of personal stories and experiences with orientation to human rights and democracy.

A partir de l'exposició, la prof. Iveta Kestere va formular la pregunta de **si no seria convenient que els museus sobre educació també presentessin la història vista pels infants** en tant que infants, atès que la mirada adulta ha après a sospitar sistemàticament dels moviments totalitaris i això no ens permet recuperar les experiències i records de vida.

Afegia la prof. **Karin Priem** que és bo exposar històries paral·leles a fi de facilitar comparacions per extreure què és específic i què és comú.

Musealizations. Conferència European Memories and the difficulty of representing the totalitarianisms of the past. A càrrec de Jordi Guixé (European Observatory on Memories)

Tot seguit a l'exposició del prof. Branko Šuštar, Jordi Guixé, com a responsable de l'Eurepan Observatory on Memories va assenyalar algunes de les tendències actuals, tot introduint alguns dels aspectes problemàtics. El visionat de la seva conferència és accessible a eines i recursos):

Aportacions per pensar la història dels totalitarismes i la propaganda

1. Lajos Somogyvári:

Commemoration, Propaganda and Political Indoctrination
Celebrating 1th of May in early 1950s' Hungary

- Time (May 1st), Space (Stalin Square) and Power
- The communist system as a propaganda state: mass mobilisation, primacy of the ideology (Krisz, 1985)
- Festivals, parades and processions: cultural and political practices, rites, images and symbols, mandatory participation and common identity, occupying the streets (Jeldem, 1993; Rolf, 2013)
- Propaganda images (Dussel, 2018) construct their own reality: socialist spaces (Crowley & Reid, 2002) and imagery
- Characteristics: actors, installations, statues – „theatre of display” (Pruzan & Thyssen, 2013)
- Extension of the educational governance (Sirovrenor & Rasmussen, 2015) through organising celebrations – related both to the adults and children (see the term of the paternalist state: Renfold, 2011)

Annotations:
 - Crowl, David & Paul, Susan F. Social Spaces: Sites of Everyday Life in the Soviet Bloc. Oxford: Routledge, 2002.
 - Crowley, John. Public in Propaganda: Images, Reflections of a Propaganda Person. Lincolnwood, IL: Kinross & Kinross in a Division, 2012. 1-39-41.
 - Dussel, Enrique. The Spectacle of the Political: The Spectacle of the Political. London: Routledge, 2018.
 - Jeldem, Ina & Rasmussen, Lone. Youth: Making Education: National School Days and National Education Spring. 2002.
 - Krisz, Peter. The Site of the Propaganda: The Social Function of Mass Mobilisation, 1947-1956. Cambridge, 2015.
 - Puzan, Jessica. The Politics of the Visual: The Politics of the Visual in the Soviet Bloc and the East. In (2012) 1-39-41.
 - Renfold, Anna & Thyssen, David (2013). Issues on a stage: a theatre of display? Propaganda: Images. 2013. 4-18-20.
 - Rolf, Walter. Soviet Bloc Festivals. 1977-1980. Pittsburgh, PA: 1983.

1st May, 1951 (Source: Fotogram 3463.)

in front of the Stalin Statue. (Source: Kővárosi Közművelődési Központ, 1 May, 1951.)

„The (Communist) Party targets (...) to mobilise the youth more intensively in building socialism [...] this goals can be achieved only under direct Party control...” (3rd May, 1950, Decree of the Secretariat of Hungarian Workers' Party)

Hungarian and Korean pioneers marching together. 1st May, 1952. The title on the table: Parsh the imperialist mass members, who spread plague and cholera! (Source: Isztván István, People's Freedom, 3 May, 1952, 1.)

Lajos Somogyvári PhD., University of Pannonia, Hungary, Vergetve (From propaganda to resistance. International Summer, 2nd May, 2019, University of the, Spain)

The Grandstand of the celebration: the political representation, leaders of the country. The title is: Our nation's great and unified protest for peace, work, prosperity and progression. (Source: Isztván István, People's Freedom, 2 May, 1951, 1.)

Nepünk halalmán, egységes intézkedés a béke, munka, jólét, felemelkedés programjainak mellett

2. Xavier Tornafoch

"El día de la Liberación" in Vic (1940-1951): towards the normalization of a totalitarian regime.
Visual documents
 Xavier Tornafoch Yuste (xavier.tornafoch@uvic.cat)

Introduction: Franco's troops occupied the town of Vic on February 1, 1939. There were 15,000 people in Vic. The capital of a large Episcopal diocese was incorporated into fascist Spain. A eleven five-year civil war ended. However, it started for this city, which had been the cradle of conservative Catalan nationalism, a new period characterized by the integration to the totalitarian dynamics of the regime. The Francoist was a single party system led by a "Caudillo" that is considered as the colour of the Christianity and the Spanish tradition. All civic life have to be adapted to the new authoritarian context, also the local celebrations, most of them from religious origin. Since 1940 the 1st and 2nd of February of each year: the entrance of the Francoist troops in Vic was celebrated in order to normalize a totalitarian regime that had been imposed after a cruel civil war.

Heroic style and Franco worship: In the visual documents studied, we can see how the elements that constitute the ideological axis of the Francoism are repeated throughout the studied period. First of all, the constant presence of the image of Franco, military leader and guide of the nation, always uniformed. The dictator never appears full body, only his head, shown with classicist and heroic style. The pamphlets reproduce the military part of the Francoist army that announced the fall of the town of Vic. The announcement of tributes to ex-combatants and "mutilados" (war veterans who had suffered injuries during military operations) are placed in a prominent place. Since 1940, the pamphlets acquire a more classicist character and the effigy of Franco no longer appears on the first page, because it is replaced by other militant iconographies: a soldier carrying a Spanish flag on the battlefield or the shield of the FET-JONS and the Spanish State. In these years, the Spanish government inaugurated a period of opening without democracy to approach the Western powers in the framework of the Cold War. The cost of arms of the city increases the presence in the flyers of "El día de la Liberación" and some shows that are in the program of that celebration no longer contain references to FET-JONS, although they maintain a classicist tone. On the other hand, the local Catholic Church, one of the pillars of the regime, will remain outside the official schedule of these celebrations, although references to the past in their events are constant. Catholic celebrations in memory of those who died in the war, most of them priests, were common. The rhetoric that accompanies the Francoist posters is ornate, luxurious and triumphalist, very influenced by the works of Sáenz de Sotomayor, one of the main painters of the regime and author of heroic portraits of the dictator Francisco Franco.

The normalization of Francoism: Francoism was imposed in Vic to a population that had historically been hostile to the "Imperial" Spain. The celebration of "El día de la Liberación" would serve to impose the adhesion to the Franco regime. During this celebration, the single party FET-JONS made parades and offered political acts in which the official anthems were sung, the "Ortodoxa" and the "Cara al Sol". The orators of the regime made speeches that underlined the victories of the Francoism. In addition, all the events were used to transfer political messages to the population. However, the political content acts were complemented by a playful program, with musical performances, sports competitions and literary and theatre performances. Most of these activities took place in the ex-combatants' home, in the Vic Casino and in the Gaijò theatre. In this context, it is interesting to study the characteristics of the flyers that the City Council and FET-JONS distributed among the people, to verify their indoctrinating character and to situate the aesthetic and ideological influences that they contain. We have studied the possibility of "El día de la Liberación" festivities between 1940 and 1951 because it is the period of formation of the Franco regime and also because it's the most properly fascist, even though the militant iconography will remain until the 1960s.

Conclusion: "El día de la Liberación" festivities were imposed as an indoctrinating and cohesive element against the defeated population. The visual elements that announced these celebrations contained all the elements aesthetic and propagandistic of European Fascism. These elements prevented the singular character until the definitive disappearance after the death of Franco in 1975. It will be the Vic's society that will change and, at the end of the regime, these celebrations will be meeting more than an institutional hindrance of the past to which very few people paid attention.

References:

Castillo Soriano, Antonio Francisco. Los Májans de la alfranca. Memoria de facción: el movimiento político local bajo el primer franquismo. Melilla (ed.), 1999. 94-111-130.
 Cárdena, Rafael. La historia del franquismo. Barcelona: Editorial Castalia, 2017.
 Figueroa Puado, Carlos. Franco el rey I of His. Ministerio de guerra I años osos: 1939-1940. Barcelona: Publicacions Abadia de Montserrat, 2016.
 Fortea Jussant, Colles. La república franquista a Vic (1939-1945). Vic: Patronat d'Estudis Diocesans, 2006.
 Madoz Corbacho, Martí. Els ajuntaments franquistes a Catalunya: política i administració local. Lleida: Pagès Editors, 2008.
 Ribot Martí, Jaume. República, anys límits. El governador Carner Huguier i poder i política franquista (1940-1945). Barcelona: For del món Edicions, 2011.
 Sotomayor Sáenz de. España, España gloriosa. Valencia, 1977 y de los JONS de Barcelona en sus primeros años del Regim franquista. Barcelona: Publicacions Abadia Montserrat, 2010.
 Tornafoch Yuste, Xavier. El primer franquismo a Vic (1939-1945). Barcelona: Publicacions Abadia Montserrat, 2018.

Cloenda

Com a cloenda del Seminari, es va realitzar una ruta històrica guiada per Josep Casanovas pels llocs de Vic representats en els NO-DO franquistes a fi de fer una aproximació des del territori proper que reproduïm a partir de la base del mapa de Puchades, Josep M., *Vich*, extret de <http://cartotecadigital.icgc.cat>

La ruta es va iniciar en el seminari de Vic (1) per prosseguir a fer una parada davant els darrer vestigi de la presó (2). Seguidament, i tot passant per davant del centre educatiu de l'Escorial, la casa natal de Balmes i del Temple Romà, es va anar a l'Ajuntament on es van projectar exemples dels NO-DO en els que apareixia la ciutat de Vic.

Tot seguit, es va procedir pel carrer Sant Miquel i el Parc Balmes, tot travessant el pont del passeig de la Generalitat (3) es va fer una parada al solar de l'antiga caserna de la Guàrdia Civil. El final va ser al costat de cases i pisos econòmics pels obrers del sud de Vic (4).